

Groeien naar Eenheid. Omgaan met Verschillen
Samen op Weg als oecumenisch leerproces
Symposium 7-11-2003 's-Hertogenbosch
Katholieke Vereniging voor Oecumene

DE ENE KERK VANUIT LOKAAL EN BOVENLOKAAL PERSPECTIEF

Ds. R. Vissinga, predikant te Enschede en oud-voorzitter van de Synode van de Gereformeerde Kerken in Nederland

Samen op Weg is begonnen van onderop en op veel plaatsen daar ook tot een afronding gekomen. Het dagblad Trouw besteedt deze weken aandacht aan de beweging waaraan de naam van De Achttien is verbonden. In 1961 kwamen achttien hervormde en gereformeerde predikanten bijeen en spraken uit dat er geen goede grond meer aanwezig was om als hervormden en gereformeerden nog langer gescheiden op te trekken.

Het waren ervaringen in het basispastoraat die hen tot deze uitspraken brachten. Op catechisatie was het niet goed mogelijk meer om aan jongeren helder uit te doeken te doen wat het verschil was tussen hervormd en gereformeerd. Waar het tot voor de oorlog niet zelden verboden was aan gereformeerde meisjes om te gaan met hervormde jongens en omgekeerd lukte het na de oorlog niet langer de scheidsmuren overeind te houden. Er werden steeds meer gemengde huwelijken gesloten, en daar werden toen geen protestants-roomskatholieke relaties mee bedoeld, en al helemaal niet die tussen een moslim en een christen, maar tussen een hervormde en een gereformeerde.

De ervaring van de Achttien, zo opgedaan in het basispastoraat en gevoed door hun theologische opinies, sloot aan bij een proces dat zich vooral in het roomskatholieke zuiden en in het nieuwe land aan het ontwikkelen was. Waar hervormden en gereformeerden als een kleine minderheid temidden van een grote RK-meerderheid moeite hadden zich als aparte kerken te profileren, bundelden zij hun krachten om samen niet alleen overeind te blijven, maar ook om als vitale kerk in hun samenleving present te zijn.

In de Flevopolders zagen de nieuwe bewoners het niet alleen als een uitdaging om samen een nieuwe burgerlijke gemeenschap te vormen, maar werd ook creativiteit geïnvesteerd in het slaan van bruggen over kerkelijke kloven. Oude scheidslijnen werden niet langer in stand gehouden. Hervormden en gereformeerden zochten in hun plaatselijke situatie naar mogelijkheden om samen kerk van Jezus Christus te zijn.

Tijdens de 'oecumenische lente' van de zestiger jaren in ons land, waarin ook in de roomskatholieke kerk in ons land een nieuwe wind waaien en hoopvolle oecumenische initiatieven ontplooid gingen worden, tijdens de zestiger jaren werden ook op tal van andere plaatsen hervormden en gereformeerden geraakt door de beweging van SOW.

Het waren niet alleen edele geloofsmotieven, die gelovigen vanuit verschillende kerkelijke tradities tot elkaar brachten. De Geest van God maakt ook van de nood van de tijd gebruik om mensen tot elkaar te brengen. De grote vragen in de samenleving, de strijd tegen honger en armoede, de strijd voor vrede en gerechtigheid, de thema's van het Conciliair Proces, maar ook teruglopende kerkelijke inkomsten en de afnemende kerkelijke betrokkenheid van jongeren, en evenzeer van ouderen, dat alles vroeg van de kerken om een bundeling van hun krachten. Over en weer werden de grote vragen steeds meer herkend en groeide het verlangen naar een gezamenlijke reactie daarop.

Waar de herkenning van elkaar zich steeds meer verdiepte, daar werd de gescheidenheid ook als steeds pijnlijker ervaren. Van onderop groeide de druk op de landelijke organen om alles

in het werk te stellen om tot hereniging van kerken te komen. Toen in de tachtiger jaren ook de lutheranen deel uit gingen maken van het SOW-proces kon men zelfs met recht van kerkvereniging gaan spreken.

Aan de landelijke organen van de kerk en aan een landelijk dienstencentrum dat de kerken voor gezamenlijke taken in het leven hadden geroepen waren bepaalde taken toevertrouwd, zoals onder meer het werk van zending en werelddiakonaat, gemeenteopbouw, de vaststelling van de kerkorde, de ledenadministratie en de predikantstractementen en predikantspensioenen. Plaatselijke kerken en gemeenten drongen er op aan het werk gezamenlijk op te zetten en uit te voeren en zo snel mogelijk een einde te maken aan gescheiden circuits, administraties en geldstromen.

Door de druk van onderop kregen de synodes een sterke impuls ernst te maken met het streven naar hereniging en vereniging.

Maar niet overal leefde dat streven in dezelfde mate. Er waren plaatsen en streken in ons land waar Samen Op Weg niet aansloeg. Daar lagen vaak historische oorzaken aan ten grondslag. In de 19^e eeuw was het in de Nederlandse Hervormde Kerk tot tweemaal toe tot een niet geringe afsplitsing gekomen. Het ontbreken van leertucht en de daarmee gepaard gaande pluriformiteit en vrijzinnigheid was vele zich later gereformeerd noemende gelovigen een doorn in het oog. Zij zagen geen andere weg dan met de kerk te breken en zelf een nieuwe kerk te stichten. Uit de beide bewegingen van Afscheiding in 1834 en Doleantie in 1886 zijn in 1892 de Gereformeerde Kerken in Nederland ontstaan. Maar niet ieder die moeite had met de kerk brak met haar. Er waren velen die bleven. Zij keurden de weg die afgescheidenen en dolerenden gingen sterk af. In die dagen zijn beelden van elkaar ontstaan en opgeroepen die in de tijd daarna zich versterkt hebben. Zo zijn er vandaag nog steeds gereformeerden die de boot van SOW afhouden vanwege de vrijzinnigheid in de hervormde kerk. En zo zijn er hervormden, die gereformeerden nog steeds verantwoordelijk houden voor de paneelzagerij van Abraham Kuiper. Het blijkt soms zo moeilijk te zijn om beelden die zich in het hoofd en het hart hebben vastgezet weer kwijt te raken of ze te vervangen door beelden waar de ander zich in herkent! Want ook kerken maken ontwikkelingen door en veranderen.

Zo stelde de hervormde kerk in 1951 een nieuwe kerkorde vast. Daarin sprak zij uit zich te verstaan als een Christus belijdende volkskerk! Dat had voor gereformeerden genoeg moeten zijn om terug te keren tot de kerk waarmee zij eerder gebroken hadden. Helaas was toen nog te sterk de neiging aanwezig vooral de fouten bij de ander en het gelijk bij zichzelf te onderstrepen.

Synodes die van onderop geroepen werden de blokkades voor kerkvereniging op te ruimen kregen ook te maken met een ander soort druk van onderop, namelijk om juist niet verder te gaan op de weg van kerkvereniging. In bepaalde kringen leefde een sterk verzet tegen SOW. En helaas moeten wij daar vandaag in de tegenwoordige tijd over spreken.

Het is voor synodes die samengesteld worden uit afgevaardigden van regionale kerkelijke vergaderingen niet altijd eenvoudig goed te bepalen welke opinie het grootste draagvlak heeft. Toen ik in 1995 tot voorzitter van de gereformeerde synode werd verkozen had vlak daarvoor een journalist bij de hervormde classicale vergaderingen het draagvlak onder SOW gepeild.

De uitkomsten van zijn onderzoek brachten het hervormde synodebestuur in grote verlegenheid. Het werken aan de nieuwe kerkorde en het samenvoegen van de landelijke arbeidsorganisaties liepen vertraging op. Opluchting bij de één ging gepaard met teleurstelling en woede bij de ander. De geloofwaardigheid van het SOW-proces kwam onder steeds grotere druk te staan. Wat begonnen was als een beweging was nu in de ogen van velen verworpen tot een kerkpolitieke aangelegenheid, waarin eindeloos gezocht werd naar het laatste compromis. Het is mij te gemakkelijk mij daarvan te distantiëren. In de loop der jaren heb ik aan den lijve ervaren hoe groot de cultuurverschillen tussen de verschillende kerken zijn. Met theologische argumenten zijn zij niet glad te strijken. Voor een proces van kerkvereniging is een gedeelte

inspiratie onontbeerlijk. Voor mijzelf is die altijd voortgekomen uit het evangelie zelf, namelijk uit het gebed van Jezus in Johannes 17 om eenheid voor zijn gemeente. Het is soms goed te begrijpen hoe de kerk in de loop van haar geschiedenis verdeeld geraakt is. Dat begrip leidt niet tot een zich neerleggen bij de huidige status quo, omdat Jezus' gebed om eenheid roept tot een zoeken van elkaar over kerkgrenzen heen.

De gelijktijdigheid van het ongelijktijdige maakt het voor synodes moeilijk een heldere koers te varen. Het is al jaren duidelijk welke kant de hoofdstroom uitgaat. Maar het streven van de synodes is er ook steeds op gericht geweest om de uitwaaiende zijstromen te leiden naar de bedding van de hoofdstroom. Dat is geen geringe opgave geweest. Voor buitenstaanders is vaak niet uit te leggen geweest waarom zoveel energie geïnvesteerd werd in tegenstanders van SOW. Het is nog te vroeg om te kunnen beoordelen of alle tijd en energie de moeite waard is geweest.

Naarmate de datum van de vereniging dichterbij komt groeit ook het verzet in de drie kerken. Laat ik enkel voor gereformeerden spreken. Voor velen weegt het besef van de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk zwaar. Zij zijn bang dat in de nieuwe kerk kwijt te raken. Zij willen niet weten van inmenging in eigen aangelegenheden van bovenaf.

Er is nog veel onduidelijk over de financiële gevolgen van de vereniging.

Niet altijd zijn de bezwaren tegen SOW gebaseerd op feiten en op kennis van zaken.

Ik wil hopen en bidden dat alle pogingen om de tegenstanders tegemoet te komen – ook in de hervormde en lutherse kerk – het draagvlak onder SOW nog verder zullen vergroten.

In dat kader wil ik tot slot nog twee opmerkingen maken.

In de eerste plaats dat ik dankbaar ben met het gebed voor de Protestantse Kerk in Nederland zoals dat door uw Vereniging voor Oecumene is opgesteld. Dat u bidt en oproept tot gebed voor de voltooiing van het SOW-proces heeft me geraakt en geroerd.

Wij hebben dat gebed hard nodig.

In de tweede plaats wil ik citeren uit de Verklaring van de drie synodes waarin zij het verlangen uitspreken om zich te verenigen in de Prot. Kerk in Nederland. 'Ook nu is de eenwording van onze kerken geen eindpunt, maar een nieuw begin in onze opdracht om kerk van Christus te zijn'. Dat sluit aan bij het slot van uw gebed, dat deze mijlpaal de oecumenische beweging in ons land opnieuw inspireert en moed geeft in het spoor van Jezus Christus, onze Heer.

Daar zeg ik van harte Amen op.

R. Vissinga